

Między filologią a historią. Sławistyka w dorobku naukowym Henryka Batowskiego

Sebastian Grudzień

Between filology and history. Slavonic studies in the scientific output of Henryk Batowski: The aim of the article is to present the Slavonic activity of the Polish scholar Henryk Batowski (1907-1999). The text is based especially on primary sources. The work is arranged chronologically and by subject. The article reveals the multidisciplinary face of Batowski's achievements. It was both a view on research that he postulated and a reflection of multi-faced interests, mainly philological and historical. This makes Batowski one of the most original representatives of Polish Slavonic studies.

Keywords: Henryk Batowski – Slavonic studies – historiography – history of science – Polish-Czech relations – panslavism – Slavs

Słowiańskie zainteresowania Henryka Batowskiego (1907-1999) były dotychczas tematem kilku artykułów badawczych. Zawarto w nich podsumowanie jego dokonań w zakresie pierwszoplanowych przejawów międzynarodowej aktywności naukowej¹, myśli integracyjnej², filologii zachodniosłowiańskiej³ i południowosłowiańskiej⁴, bułgarystyki⁵ oraz kroatystyki⁶. Bogaty dorobek tworzony na przestrzeni

¹ J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego w kongresach sławistycznych”, in: R. Majkowska (ed.), *Henryk Batowski 1907-1999. Materiały z Sesji Naukowej PAU w dniu 18 kwietnia 2000 r.*, Polska Akademia Umiejętności: Kraków 2003, s. 79-87.

² S. Grudzień, „Henryk Batowski a współpraca słowiańska (do 1939 roku)”, in: *Henryk Batowski 1907-1999*, s. 35-54.

³ J. Zarek, „Henryk Batowski jako badacz języków i literatur zachodniosłowiańskich”, in: *Henryk Batowski 1907-1999*, s. 63-69.

⁴ J. Kornhauser, „Henryk Batowski jako badacz literatur południowosłowiańskich”, in: *Henryk Batowski 1907-1999*, s. 71-77.

⁵ S. Grudzień, „Interdyscyplinarność w bułgarystycznej twórczości Henryka Batowskiego”, *Slupskie Studia Historyczne*, nr. 17, 2017, s. 167-177, http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Slupskie_Studia_Historyczne/Slupskie_Studia_Historyczne-r2011-t17/Slupskie_Studia_Historyczne-r2011-t17-s167-177/Slupskie_Studia_Historyczne-r2011-t17-s167-177.pdf [navštiveno 29. 7. 2020]

⁶ S. Grudzień, „U krugu hrvatskih poznanstava Henryka Batowskog. Između književnosti, politike i povijesti”, in: M. Czerwiński – D. Agičić, *Poljsko-hrvatske veze kroz stol-*

niemal całego XX wieku zachęca do zaprezentowania słowianoznawczej biografii uczonego.

Akademicka aktywność na polu filologii

Macierzystą uczelnią Batowskiego stał się Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (UJK), na którym był immatrykulowany w dniu 15 grudnia 1925 r. Przedmioty filologiczne wykładali Tadeusz Lehr-Spławiński, Henryk Gaertner, Eugeniusz Kucharski, Andrzej Gawroński, Juliusz Kleiner, Wilhelm Bruchnalski i Jan Janów. Lektorem języka serbskochorwackiego był Franjo Crnek. Do nauczycieli akademickich należeli także etnograf Adam Fischer, filozof Kazimierz Twardowski oraz prowadzący zajęcia z bibliotekoznawstwa filolog Stefan Vrtel-Wierczyński. Opisane grono dopełniali historycy Jan Ptaśnik, Adam Szelański i Stanisław Zakrzewski⁷.

Obecność tych ostatnich nie zmieniała filologicznego charakteru studiów, a idące w tym kierunku zainteresowania naukowe szły zarówno w stronę literaturoznawstwa, jak i językoznawstwa. W tym kontekście warto wymienić nazwiska dwóch profesorów. Przygotowaną na seminarium Bruchnalskiego pracę poświęconą stosunkowi Jaroslava Vrchlickiego do Adama Mickiewicza, Batowski już jako absolwent ogłosił w formie artykułu⁸. Z kolei bohemistyczna aktywność językoznawcza Batowskiego zyskała aprobatę jego promotora, Lehra-Spławińskiego, który poparł pomysł czasowych studiów na Uniwersytecie Karola w Pradze. Ich realizacja wiązała się z⁹ uwieńczonym sukcesem¹⁰ staraniem o stypendium czeskosłowackiego

jeća. *Povijest, kultura, književnost. Zbornik radova sa znanstvenog skupa „Zwiazki polsko-chorwackie na przestrzeni wieków : historia, kultura, literatura”* Kraków, 8-9. VI. 2016, Srednja Europa: Zagreb 2018, s. 69-82.

⁷ Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (ANPANiPAU) sygn. K III-151 j.a. III/3, Świadećtwo odejścia. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 22 X 1928.

⁸ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. III/3, W. Bruchnalski, Świadećtwo z uczestnictwa w seminarium literatury polskiej w r. ak. 26/7; H. Batowski, „Vrchlický a Mickiewicz. (Uwagi o stosunku największego poety Czech do polskiego wieszca)”, *Ruch Słowiański* 1930, s. 189.

⁹ H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym Międzynarodowym Kongresie Sławistów (Praga 1929)”, *Biuletyn informacyjny* 1, XII Międzynarodowy Kongres Sławistów, Kraków 1998, s. 7-8.

¹⁰ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/62, M. Szykowski do H. Batowskiego 3 XI 1926; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/61, Ministerstvo školství a národní osvěty do Konsulátu Československé Republiky ve Lvově. Odpis 8 II 1927; Archiv Univerzity Karlovy

Ministerstwa Oświaty¹¹, które otrzymywał w latach 1927-1929¹². Pobyt w Pradze zaowocował przygotowaniem dysertacji doktorskiej pt. *Czeski materiał językowy w Kronice XII-wiecznego pisarza i kanonika praskiego Kosmy*. W czerwcu 1929 r.¹³ W Uniwersytecie Jana Kazimierza miało miejsce rygorozum¹⁴.

Należy podkreślić, że korzyści wynikające ze studiów na Uniwersytecie Karola nie ograniczyły się do doktoratu. Spośród zajęć, na które uczęszczał w sposób ogólny wyróżnił¹⁵ bohemistyczne seminarium Emila Smetánki. Z kolei prowadzone przez Jiřego Horáka seminarium z dziejów literatur słowiańskich oraz pozwalające poznać filologię starosłowiańską seminarium Miloša Weingarta¹⁶, Batowski bardzo sobie cenil z powodu poszerzenia wiedzy o wzajemności słowiańskiej¹⁷. Także z perspektywy czasu, bliższe zapoznanie się z tym pojęciem zaliczył do najcenniejszych doświadczeń wyniesionych ze studiów w Pradze¹⁸. Natomiast dopiero patrząc z dłuższego dystansu, za stworzenie szansy zgłębiania wiedzy na temat *Górskiego wieńca*,

(AUK), Filosofové řádní S-Ž, mimořádní, hospitanti, frequentanti a cizinci zimní běh 1927-28 cizinci řádní [nr] 1421; AUK, Filosofové řádní R-Ž, mimořádní, hospitanti, frequentanti a cizinci letní běh 1928 cizinci [nr] 1237.

¹¹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/62, H. Batowski do [F.] Spiška (Ministerstwo Oświaty Czechosłowacji) 1926; Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (LA PNP) fond K. Krejčíego, H. Batowski do K. Krejčíego 8 VI 1926.

¹² Filosofové řádní S-Ž; Filosofové řádní R-Ž; AUK, Filosofové řádní P-Ž, mimořádní, hospitanti, frequentanti a cizinci letní běh 1929 frequentanti [nr] 1336; AUK, Filosofové mimořádní, hospitanti, frequentanti a cizinci zimní běh 1928-29 Cizinci [nr] 1505; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. III/3, Zaświadczenie. Dziekanat Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze. Przekład uwierzytelniony z j. Czeskiego 22 II 1929; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/31, [H. Batowski], Polski przekład hymnu *Kde domov muj*, in: H. Batowski do J. V. Šmejkalá (*Poledni List-Express*) 11 X 1934; H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 7-8.

¹³ H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 8, 11; J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 80.

¹⁴ [H. Batowski], Polski przekład hymnu; J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 80.

¹⁵ H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 7; ANPANiPAU sygn. K III-151, H. Batowski, Wspomnienie o Seminarium Słowistycznym w Pradze, in: H. Batowski do K. Krejčíego 21 V 1975.

¹⁶ Filosofové řádní S-Ž; Filosofové řádní R-Ž; Filosofové řádní P-Ž; Filosofové mimořádní; Zaświadczenie. Dziekanat Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze.

¹⁷ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. II/46, [H. Batowski], Zpráva o pobyte v Praze od dne 16. října 1927 do 30 září 1928 předložená Ministerstvu školství i národní Osvěty, 30 IX 1928.

¹⁸ H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 8.

czołowego dzieła literatury jugosłowiańskiej, docenił¹⁹ seminarium Matija Murki²⁰. Ponadto Batowski studiował literaturę romantyczną u Mariana Szyjkowskiego²¹ i sorabistykę u Josefa Páty²². W przeciwieństwie do omówionych seminariów, tylko przez jeden semestr uczestniczył w innych zajęciach, które prowadzili Jaroslav Vlček z historii literatury słowackiej²³, Jan Jakubec z „Rękopisu królowodworskiego” i Władimir Francew z rosyjskich pieśni epickich²⁴.

Rzuca się w oczy, że na Uniwersytecie Karola w przeciwieństwie do Uniwersytetu Jana Kazimierza, Batowski wybrał wyłącznie seminaria filologiczne. Horyzonty młodego Polaka wykraczały jednak poza mury akademickie. Ponadprogramowo uczęszczał do Seminarium Historycznego, gdzie osobiście zetknął się z Jaroslavem Bidlą²⁵. Z którym już wcześniej korespondował listownie²⁶. Dodatkowo w stolicy Czechosłowacji udało mu się samodzielnie opanować znajomość języka słowackiego²⁷. Warto podkreślić, że spośród języków słowiańskich nie opanował jedynie białoruskiego²⁸, jeszcze przed rozpoczęciem studiów uniwersyteckich rozpoczął samodzielną naukę serbskochorwackiego²⁹, czeskiego³⁰ i bułgarskiego³¹.

¹⁹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. III/12, H. Batowski, [Życiorys] 24 II 1946.

²⁰ Filosofové řádní S-Ž; Filosofové řádní R-Ž; Filosofové řádní P-Ž; Filosofové mimořádní; Zaświadczenie. Dziekanat Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze.

²¹ Filosofové řádní P-Ž; Filosofové mimořádní; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. III/3, M. Szykowski, Świadectwo seminarium 15 VI 1929.

²² Filosofové řádní S-Ž; Filosofové řádní R-Ž; Filosofové řádní P-Ž; Filosofové mimořádní; Zaświadczenie. Dziekanat Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze.

²³ Filosofové mimořádní.

²⁴ Filosofové řádní S-Ž.

²⁵ H. Batowski, Wspomnienie o Seminarium Słowistycznym w Pradze.

²⁶ M. Ďurčanský – S. Grudzień, „Vzájemná korespondence Henryka Batowského a Jaroslava Bidla”, Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis. Univerzita Karlova 56 (2), s. 99-118.

²⁷ ANPANiPAU sygn. K III-151, H. Batowski do P. Čarnogurskiego 29 XI 1965.

²⁸ S. Grudzień, „Prof. Henryk Batowski – działalność i twórczość”, in: L. Kázmerová – E. Orlof (ed.) a kol., *Slovensko-poľské vzťahy 1918–1945 očami diplomatov*, Bratislava 2008, s. 19.

²⁹ H. Batowski, [Życiorys] 24 II 1946.

³⁰ LA PNP fond K. Krejčiego, H. Batowski do K. Krejčiego 29 XII 1925.

³¹ Byłgarski istoriczeski *archiw Narodna biblioteka „Sw. Sw. Kiril i Metodij”* F. 278 j.a. 92, H. Batowski do N. Bobczewa 24 IX 1925; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. III/12H. Batowski do P. Abraszewa [po 20 IX 1925, brudnopis listu na odwrocie Curriculum Vitae 1923].

Pierwszą posadę uniwersytecką zapewniła Batowskiemu właśnie biegła znajomość języków obcych. We Lwowie na UJK w latach 1931/1932-1935/1936 nauczał języka serbskochorwackiego, a w roku akademickim 1935/1936 także języka słowackiego. Z kolei po przeniesieniu się do Krakowa, na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ) powierzono Batowskiemu odrębne lektoraty języków czeskiego i słowackiego³². Prowadzone zajęcia nie miały nic wspólnego z planami habilitacyjnymi Batowskiego. Najpóźniej na początku 1930 r. Był już pewien, że nie ma zamiaru kontynuować badań lingwistycznych³³, co także rzuca światło na niechęć do jednostronnego oblicza ówczesnej slawistyki.

Przedwojenne postulaty wielodyscyplinarności slawistyki

Dał temu wyraz w październiku 1929 r. Uczestnicząc w I Międzynarodowym Kongresie Sławistów w Pradze³⁴. Batowski wygłosił referat³⁵ pt. „Transliteracja alfabetu grażdzańskigo”. Ten ważny ze slawistycznego punktu widzenia³⁶, mogący mieć praktyczne zastosowanie temat, pozostał w cieniu wystąpień językoznawczych. Już wówczas Batowski uważał za pożądane nadanie słowianoznawstwu bardziej interdyscyplinarnego oblicza³⁷. Po raz pierwszy taką myśl wyraził rok wcześniej na łamach prasy³⁸. Postulat wielozdziedzinowości odzwierciedlał szerokość słowiańskich zainteresowań Batowskiego, którym najłatwiej mógł dać wyraz jako dziennikarz. Wśród podejmowanych na łamach prasy tematów dominowała polityka i historia najnowsza³⁹. Jako dziennikarz miał okazje spotkać się z czołowymi politykami narodów słowiańskich Stjepanem Radiciem⁴⁰, Aleksandrem I, Tomášem Masarykiem, Edvardem Benešem,

³² S. Grudzień, „Prof. Henryk Batowski – działalność i twórczość”, s. 21.

³³ Oddział Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej (Rkps BJ) Koresp. T. Lehra-Splawińskiego A-C Przyb. 459/73, H. Batowski do T. Lehra-Splawińskiego 19 II 1930.

³⁴ H. Batowski, „Do widzenia w Polsce. I Zjazd Filologów Słowiańskich”, *Słowo Polskie* 1929 nr 287, s. 5-6; H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 10-13; J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 79, 80.

³⁵ H. Batowski, „Do widzenia w Polsce”, s. 5-6.

³⁶ J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 81.

³⁷ H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 14-15.

³⁸ H. Batowski], „U Słowian”, *Mysł Narodowa* 1928 nr 13 s. 197.

³⁹ S. Grudzień, „Henryk Batowski a współpraca słowiańska”, s. 35-54.

⁴⁰ S. Grudzień, „U krugu hrvatskih”, s. 71-72.

Andrejem Hinką i Milanem Hodžą, a także obserwować proces Vojtecha Tuki oraz obrady konferencji bałkańskich⁴¹.

Pragnienie przeorganizowania badań slawistycznych zawarł w ogłoszonym w 1932 r. Artykule postulującym konieczność powołania do życia w Polsce instytutu słowiańskiego. Słowianoznawstwu polskiemu zarzucił koncentrowanie się na lingwistyce przy zaniechaniu dyscyplin mogących mieć praktyczne wykorzystanie. Podkreślając światową renomę polskich językoznawców, zarzucił im ignorowanie potrzeby szerszenia wśród uczniów szerszych zainteresowań slawistycznych. Wynikające stąd zaniechania skoncentrował na nieznamości wiedzy na temat współczesności Słowiańszczyzny oraz jej historii najnowszej⁴². Warto zaznaczyć, że taką troskę o szerszą edukację studentów wykazywał Batowski, przynajmniej jako lektor języka serbskocchorwackiego⁴³.

Opowiadając się za wielostronnością badań przyszłego Instytutu, w pierwszym szeregu wymienił historie polityczną, społeczną, gospodarczą i kulturalną z historią literatury na czele. Zwrócił uwagę, że badanie współczesności musi być oparte na poznaniu przeszłości. Towarzyszyć temu miało eksponowanie polskich związków ze Słowiańszczyzną, zarówno mających miejsce w przeszłości jak i mogących zadzierzgnąć się w przyszłości⁴⁴. Wszystko to korespondowało z dorobkiem tak dziennikarskim, jak i naukowym odzwierciedlonych w takich pracach jak *Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców* z 1928 r., *Wzajemność słowiańska. Problemy polityczne i kulturalne w przeszłości i terażniejszości* oraz *Masaryk a Polska* z 1930 r. czy *Unja czesko-słowacka* z 1931 r.

Do idei Instytutu Słowiańskiego w Polsce powrócił podczas II Międzynarodowego Zjazdu Sławistów odbytego w 1934 r. W Warszawie i Krakowie. Tematyce tej poświęcił jeden ze swych trzech referatów. W poruszonym kontekście zwrócił uwagę na potrzebę prowadzenia wszechstronnych badań slawistycznych, za priorytetowe uznając dziedziny dotychczas zaniechane⁴⁵. Nie miał wątpliwości, że na początek należy położyć nacisk na nauki społeczne, w tym historię gospodarczą, co ciekawe

⁴¹ S. Grudzień, „Prof. Henryk Batowski – działalność i twórczość”, s. 20.

⁴² H. Batowski, „Kilka uwag o potrzebie, zadaniach i organizacji przyszłego instytutu słowiańskiego w Polsce”, *Nauka Polska* 15, 1932 s. 307 <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/21030?id=21030> [navštívěno 29. 7. 2020]

⁴³ *Spis Wykładów na rok akad. 1933/34*, Lwów 1933, s. 60-61; *Spis Wykładów na rok akad. 1934/35*, Lwów 1934, s. 59-60.

⁴⁴ H. Batowski, „Kilka uwag”, s. 309.

⁴⁵ H. Batowski, „O potrzebie, zasadach i organizacji Instytutu Słowiańskiego w Polsce, in: *II Międzynarodowy Zjazd Sławistów (Filologów Słowiańskich). Księga Referatów. Sekcja III Kulturalno-Społeczna. Sekcja IV Dydaktyczna*, Warszawa 1934, s. 13 <https://>

zaraz po nich wymieniając kwestie przyrodnicze⁴⁶. Pozostałe referaty, również odzwierciedlające preferowaną przez Batowskiego ideę różnorodności sławistyki, traktowały o leksykografii lużyckiej⁴⁷ oraz dziejach stosunków literackich polsko-serbskich⁴⁸.

Przedwojenna aktywność na polu literaturoznawstwa

Ten ostatni temat najlepiej opisywał wiodący nurt ówczesnych badań Polaka. Zainicjowały go prace nad polskim przekładem *Górskiego wieńca*, rozpoczęte latem 1930 r.⁴⁹ Potrzebę dokonania tłumaczenia motywował pragnieniem napisania monografii dzieła, którą w przyszłości planował przedstawić, jako habilitację⁵⁰. Zamierzenie zostało zrealizowane, choć nie jako praca dyplomowa, z perspektywy czasu okazując się najważniejszym wydarzeniem stosunków polsko-czarnogórskich dwudziestolecia międzywojennego⁵¹.

Współcześnie wyróżniane są również dokonania Batowskiego na niwie sławistyki zachodniosłowiańskiej⁵², szczególnie wiele publikacji poświęcające polsko-czeskim kontaktom literackim⁵³. Punkt widzenia badaczy z ostatnich dziesięcioleci koresponduje z wysoką samooceną z lat 30. Uzasadniając pragnienie wyrażenia opinii na temat słowiańskich partii Literatury Powszechnej Trzaski, Everta i Michalskiego,

polona.pl/item/ksiega-referatow-sekcja-3-kulturalno-spoleczna-sekcja-4-dydaktyczna-recueil-des,OTI4OTgyODE/23/#info:metadata [navštiveno 29. 7. 2020].

⁴⁶ Tamtéž, s. 14.

⁴⁷ R., „Lužice na II. Mezinárodním Jezdu slovanských filologů v Polsku”, *Česko-Lužický Věstník*, 1934, č. 8, s. 64; J. Páta, „O lužickosrbske literarni historii a kritice”, *Slavia*, 14, 1936-1937, s. 149.

⁴⁸ *II Międzynarodowy Zjazd Sławistów (filologów słowiańskich). Program prac zjazdu*, s. 22, 35; J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 81-82.

⁴⁹ Rkps BJ Koresp. T. Lehra-Splawińskiego A-C Przyb. 459/73. H. Batowski do T. Lehra-Splawińskiego 13 VII 1930.

⁵⁰ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. II/46, [H. Batowski, Sprawozdanie]. Stypendjum Funduszu Kultury Narodowej [1931].

⁵¹ K. Wrocławski, *Polska i Czarnogóra. Biobibliografia, komentarze*, Warszawa 2007, s. 192.

⁵² J. Zarek, „Henryk Batowski”, s. 65-69.

⁵³ P. Posledni, „Recepcja literatury czeskiej w Polsce”, in: H. Janaszek-Ivaničová (ed.), *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890-1990. Przewodnik encyklopedyczny*, T.2. *Literatura czeska*, Katowice 1994, s. 479; J. Śliziński (ed.), *Stosunki literackie polsko-czeskie i polsko-słowackie 1890-1939*, Wrocław 1978, s. 78-79, 123, 124, 132-133, 157, 204, 308.

bez fałszywej skromności Batowski pisał “pochlebiam sobie, że tu we Lwowie lepszego recenzenta ode mnie do tej rzeczy nie ma”⁵⁴.

W 1932 r. Uznał siebie za jedyneho w Polsce znawcę stosunków literackich polsko-słowiańskich w dobie romantyzmu⁵⁵, a z Mickiewiczem związał swoje plany habilitacyjne⁵⁶, które przybrały ostateczny kształt dwa lata później⁵⁷. W kwietniu 1936 r. Złożył na Uniwersytecie Jagiellońskim podanie o habilitację z zakresu dziejów literatur słowiańskich i prądów kulturalnych w Słowiańszczyźnie na podstawie dzieła *Mickiewicz a Słowianie do r. 1840*⁵⁸.

Praca spotkała się jednak z nieprzychylnym przyjęciem recenzentów. O jej odrzuceniu jako podstawy do habilitacji przesądziło negatywne stanowisko Stanisława Pigonia i Stefana Kołaczковского⁵⁹. Do niepowodzenia przyczyniała się opinia Aleksandra Brücknera, który wytknął ocenianemu dziełu niewnoszenie nowych faktów⁶⁰. Drugim z wysuwanych zarzutów było podważanie przynależności dzieła do dziedziny historii literatur słowiańskich⁶¹. Trzeba podkreślić, że i wówczas nie brakło pozytywnych ocen uczonych, tak polskich⁶², jak i zagranicznych⁶³. Obecnie monografia, wraz z jego całą twórczością dotyczącą Mickiewicza, uznawana jest za trwały wkład do historycznoliterackiej slawistyki okresu międzywojennego⁶⁴.

⁵⁴ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/29, H. Batowski do J. Gołąbka 21 III 1934.

⁵⁵ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/54, H. Batowski do A. Belicia 12 XII 1932.

⁵⁶ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/58, H. Batowski do M. Murki 15 VII 1932; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/54, H. Batowski do Funduszu Kultury Narodowej 28 X 1932.

⁵⁷ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/28, H. Batowski do zarządu FKN 12 III 1934.

⁵⁸ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. III/3, H. Batowski do Rady Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie 15 IV 1936.

⁵⁹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/15, H. Batowski do F. Ilesiča 10 II 1937.

⁶⁰ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/13, H. Batowski do W. A. Francewa 28 XI 1936; LA PNP fond W.A. Francewa, H. Batowski do W. A. Francewa 28 XI 1936.

⁶¹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/11, H. Batowski do M. Murki 28 XI 1936.

⁶² ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/11, [J. Krzyżanowski] do H. Batowskiego 10 VI 1936.

⁶³ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/13, W. A. Francew do H. Batowskiego 18 XII 1936.

⁶⁴ J. Magnuszewski, „Międzywojenny dorobek literackiej slawistyki zachodnio- i południowosłowiańskiej w zakresie syntez ogólnosłowiańskich, historii poszczególnych literatur tego obszaru i porównawczych badań nad nimi”, in: S. Urbańczyk – M. Basaj (ed.), *Słowianoznawstwo w okresie międzywojennym 1918-1939*, część pierwsza, Wrocław [etc.] 1989, s. 76.

Przedwojenna aktywność naukowa na polu historii

Równocześnie od początku lat trzydziestych Batowski mógł się pochwalić sporym dorobkiem historycznym⁶⁵. Swoje zainteresowania naukowe potwierdził wstępując do oddziału lwowskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego (PTH)⁶⁶. Na jego forum występował z referatami poświęconymi stosunkom słowacko-węgierskim⁶⁷, W 1933 r. Wysunął propozycję wygłoszenia odczytów dotyczących m. In. Dziejów Bułgarii⁶⁸. W tym samym czasie rozpoczął współpracę z organem PTH, „Kwartalnikiem Historycznym” w roli sprawozdawcy periodyków z Zachodniej i Południowej Słowiańszczyzny⁶⁹. Dawał wówczas do zrozumienia, że czuje się profesjonalnym historykiem⁷⁰.

W przeświadczeniu uczonego „Kwartalnik” był czołowym polskim czasopismem zajmującym się badaniem przeszłości Słowian. Na tym samym polu podkreślił znaczenie *Słownika starożytności słowiańskich*, którego redaktorem był Franciszek Bujak⁷¹. Batowski został sekretarzem⁷² naukowym i kancelaryjnym tego wydawnictwa⁷³. Okres ich współpracy należy uznać za szczególnie ważny etap edukacji historycznej

⁶⁵ „Wykaz najważniejszych publikacji historycznych prof. dra hab. Henryka Batowskiego”, oprac. I. Stawowy-Kawka, in: *Z dziejów Europy środkowej w XX wieku. Studia ofiarowane Henrykowi Batowskiemu w 90 rocznicę urodzin*, Kraków 1997, s. 12; J. Zarek, „Henryk Batowski”, s. 65; A. Peretiatkowicz – M. Sobeski, *Współczesna kultura polska. Nauka, literatura, sztuka. Życiorysy uczonych, literatów i artystów z wyszczególnieniem ich prac*, Poznań -Warszawa 1932, s. 9.

⁶⁶ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/57, H. Batowski do Zarządu Oddziału lwowskiego Polskiego Tow. Hist. 10 lub 11 V 1932.

⁶⁷ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/57, Zaproszenie. Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział lwowski 5 II 1932.

⁶⁸ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/51, H. Batowski do [S. Zakrzewskiego] (Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział lwowski) 19 X 1933.

⁶⁹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/50, Redakcja *Kwartalnika Historycznego* do H. Batowskiego 25 III, 24 V 1933.

⁷⁰ H. Batowski, [rec.:] Houdek F., „Vznik hraníc Slovenska”, Bratislava 1931, *Kwartalnik Historyczny* 1933, s. 306.

⁷¹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a.I/47, [H. Batowski], „Ostatnie prace w dziedzinie badań dziejów Słowiańszczyzny w Polsce” 2 X 1935; H. Batowski, „Aus der polnischen Slavistik“, *Slavische Rundschau* 1936, s. 109-110.

⁷² S. Grudzień, „Prof. Henryk Batowski – działalność i twórczość”, s. 20.

⁷³ H. Batowski, „List w sprawie Słownika Starożytności Słowiańskich”, *Przegląd Zachodni* 1954, nr 3-4, s. 612.

Batowskiego. Z perspektywy czasu do grona swoich mistrzów zaliczył właśnie Buja-ka⁷⁴, a nie historyków, na których seminaria uczęszczał.

W tym miejscu warto przywołać broszurę *Uwagi o zagadnieniu "Dziejów Słowiańszczyzny"*, poświęconą możliwości opracowania całościowej historii Słowiańszczyzny. Inaczej niż tacy uczeni jak Jan Baudouin de Courtenay, Waclaw Lednicki i Marceli Handelsman, uznał takie ujęcie za możliwe, wprawdzie w połączeniu z dziejami całej Europy Wschodniej⁷⁵, jednak nie zamykając Słowiańszczyzny w historii tej części kontynentu. Dla swej koncepcji pozyskał, jeśli nie poparcie, to przynajmniej uznanie sporego grona uczonych polskich i słowiańskich⁷⁶.

Opisana dyskusja przyczyniła się do intensyfikacji kontaktów z bardzo cenionym przez Batowskiego Jaroslavem Bidlą⁷⁷. Do szerszego grona wybitnych uczonych zagranicznych, zaznajomionych z Polakiem należał Chorwat Ferdo Šišić⁷⁸. Zresztą Batowski szczyił się, że "[...] wszyscy bodaj ważniejsi historycy Zagrzebia, Białogrodu, Sofii i Bukaresztu to moi dobrzy znajomi"⁷⁹. W 1935 r. Kazimierz Tyszkowski, sekretarz generalny VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie, zwrócił się do Batowskiego z prośbą o zabranie głosu w dyskusji nad referatem Handelsmana⁸⁰ „Polityka słowiańska w Polsce XVIII i XIX wieku”. Propozycja została przyjęta, a uczestnictwo uczonego w zjeździe stało się kolejnym przejawem rosnącego zainteresowania historią⁸¹.

Trzeba podkreślić, że zaprezentowana aktywność odnosi się tylko do samego lwowskiego okresu życia Batowskiego. Jego dorobek z tego czasu sprawia, że współcześni badacze historiografii nie tylko uważają go za profesjonalnego historyka, ale ponadto za wyróżniającego się w lokalnym środowisku uczonego. Przede wszystkim był pionierem badań w zakresie dziejów powszechnych⁸². Ponadto na miejscowym

⁷⁴ „Dziewięćdziesięciolecie prof. Henryka Batowskiego”, *Alma Mater* 1997, nr 5, s. 36; „Sylwetka Jubilata”, in: *Z dziejów Europy Środkowej*, s. 6.

⁷⁵ H. Batowski, *Uwagi o zagadnieniu "Dziejów Słowiańszczyzny"*, Lwów 1933 s. 1-10.

⁷⁶ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/50, H. Batowski do Oskara Haleckiego 6 X 1933.

⁷⁷ M. Đurčanský – S. Grudzień, „Vzájemná korespondence”, s. 99-118.

⁷⁸ S. Grudzień, „U krugu hrvatskih”, s. 72.

⁷⁹ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/36, H. Batowski do M. Kukiela (Muzeum Czartoryskich) 26 XI 1935.

⁸⁰ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/37, K. Tyszkowski (VI Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Wilnie) do H. Batowskiego 2 VII 1935.

⁸¹ H. Batowski, [Głos w dyskusji], in: *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie, 17-20 września 1935 r. 2, Protokoły*, Lwów 1936, s. 44-45.

⁸² J. Pisulińska, *Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Rzeszów 2012, s. 215.

gruncie należał do uczonych, którzy utrzymywali najżywsze kontakty z zagranicznymi instytucjami naukowymi⁸³, a w szerszej, ogólnokrajowej skali wyróżniali się skupianiem swych zainteresowań badawczych na Słowiańszczyźnie⁸⁴ oraz historii politycznej⁸⁵.

Nic dziwnego, że mając takie dokonania naukowe, a równocześnie uważając się za specjalistę od szeroko pojętego słowianoznawstwa⁸⁶, Batowski jeszcze we Lwowie nosił się z zamiarem napisania drugiej, historycznej pracy habilitacyjnej. Chciał ją wówczas poświęcić polityce wschodniej i słowiańskiej Adama Czartoryskiego⁸⁷. Do tego planu powrócił już w Krakowie, niebawem po odrzuceniu pracy o Mickiewiczu. Na początku 1937 r. Doszło do uzgodnienia, że habilitacja ma dotyczyć nowożytnych dziejów Słowian. Głównym referentem został Władysław Konopczyński⁸⁸. Z perspektywy czasu Batowski zdecydowanie najwyżej ocenił jednak wsparcie naukowe Józefa Feldmana⁸⁹. Przedstawiona w 1939 r. Jako praca habilitacyjna monografia *Podstawy sojuszu bałkańskiego 1912 roku* spotkała się z pozytywnymi recenzjami Feldmana⁹⁰ i Władysława Semkowicza⁹¹. Natomiast Jan Dąbrowski poddał krytyce dorobek naukowy Batowskiego, zarzucając większości prac historycznoliteracki lub publicystyczny charakter⁹². Jego votum separatum sprawiło, że Batowski nie otrzymał przed wojną docentury⁹³. Dnia 23 czerwca 1939 r. Zapadła uchwała Rady Wydziału,

⁸³ Tamtéž, s. 121.

⁸⁴ Tamtéž, s. 183.

⁸⁵ Tamtéž, s. 217, 219.

⁸⁶ H. Batowski do W. A. Francewa 28 XI 1936; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/14, H. Batowski do A. Chorowiczowej (“Świat i Życie”) 13 IV 1936.

⁸⁷ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/12, H. Batowski do F. Ilešiča 24 III 1936; ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/12, H. Batowski do O. Haleckiego 12 V 1936.

⁸⁸ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/15, H. Batowski do F. Ilešiča 10 II 1937.

⁸⁹ „Dziewięćdziesięciolecie”, s. 36; „Sylwetka Jubilata”, s. 6; ANPANiPAU, H. Batowski Jeszcze jedno wspomnienie o Józefie Feldmanie, in: H. Batowski do Redakcji *Tygodnika Powszechnego* 17 VII 1986.

⁹⁰ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (AUJ) WF II 121 Akta habilitacji H. Batowskiego, J. Feldman, [Ocena pracy habilitacyjnej Dra Henryka Batowskiego].

⁹¹ AUJ WF II 121 Akta habilitacji H. Batowskiego, W. Semkowicz, Ocena pracy habilitacyjnej Dra Henryka Batowskiego p.t. *Podstawy sojuszu Bałkańskiego 1912 r.*

⁹² AUJ WF II 121 Akta habilitacji H. Batowskiego, J. Dąbrowski, Ocena pracy habilitacyjnej Dra H. Batowskiego.

⁹³ ANPANiPAU sygn. K III-151, W. Konopczyński do H. Batowskiego 14 V 1948.

ale z powodu wojny jej zatwierdzenie przez senat uczelni i ministra nastąpiło dopiero 1 czerwca 1946 r.⁹⁴

Tematyka habilitacji korespondowała z innymi odcinkami naukowej aktywności Batowskiego z końca lat trzydziestych. W roku akademickim 1938/1939, gdy powierzono mu wykłady w istniejącej przy Wydziale Prawa UJ Szkole Nauk Politycznych (SNP), zadebiutował w roli pracownika naukowo-dydaktycznego. Ich cykl nosił tytuł „Zagadnienia bałkańskie”⁹⁵, podobnie jak późniejszy skrypt⁹⁶. Z kolei na odwołany z powodu wojny Międzynarodowy Kongres Sławistyczny w Belgradzie⁹⁷ przygotował referat pt. *Projet d'un dictionnaire de la Communauté Balkanique*⁹⁸.

Opisane dokonania wieńczyły międzywojenny wkład Batowskiego wniesiony do polskiej bałkanistyki⁹⁹. Trzeba je również uznać za wzbogacenie dorobku sławistycznego. Nie bez przyczyny bałkanistyka trafiła na obrady zjazdu sławistycznego, swym zakresem obejmowała przecież Jugosławię i Bułgarię. Z kolei słoweński uczony, filolog Fran Ilešič recenzując pracę habilitacyjną Batowskiego uznał go za czołowego historyka Słowiańszczyzny, następcę zmarłego dwa lata wcześniej Bidla¹⁰⁰.

⁹⁴ W. Marmon, „Habilitatione historyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1918-1939”, in: J. Maternicki (ed.), *Środowisko historyczne II Rzeczypospolitej. Materiały konferencji w Krakowie i Lublinie 1984 i 1985*, Warszawa 1986, s. 182.

⁹⁵ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/24, H. Batowski do Dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych, 2 V 1938; Tamtéž, AUJ Organizacja wykładów SNP II 9, Akta Szkoły Nauk Politycznych; *Spis Wykładów. Rok Akademicki 1938/39*, s. 37.

⁹⁶ H. Batowski, *Zagadnienia bałkańskie*, Kraków 1939.

⁹⁷ H. Batowski, „Kongres sławistyczny, który się nie odbył”, *Życie Słowiańskie* 1947 nr 3, s. 105-106; J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 84, 85.

⁹⁸ H. Batowski, *Projet d'un dictionnaire de la Communauté Balkanique*, in: *III Medunárodní Kongres Slavista (slovenskich filologa) 18-25 IX 1939 SaopšteHba i referati*, Beograd [1939] s. 187-188; J. Rusek, *Udział Henryka Batowskiego*, s. 86.

⁹⁹ J. Skowronek – M. Tanty, „Kraje Europy Południowo-Wschodniej w polskiej historiografii”, *Wiadomości Historyczne* 26, 1983, nr 1; M. Tanty, „Dorobek badań polskich nad nowszą historią krajów bałkańskich”, in: *Bałkanistyka Polska. Materiały z posiedzeń naukowych komisji bałkanistycznej przy Komitecie Słowianoznawstwa PAN w latach 1972-1973*, Wrocław [etc.] 1974; M. Tanty, „Dzieje krajów bałkańskich XIX i XX wieku w historiografii polskiej”, *Przegląd Humanistyczny* 1985, nr 11-12.

¹⁰⁰ ANPANiPAU sygn. K III-151 j.a. IV/19, F. Ilešič do H. Batowskiego 19 III 1939; F. Ilešič, „Osnove balkanskog saveza god. 1912 od Henrika Batowskog”, *Novosti* 1939, br. 218, s. 4.

Druga wojna światowa

Na początek wojny i okupacji niemieckiej przypadł najdramatyczniejszy okres życia Batowskiego. Dnia 6 listopada 1939 r. Wraz z innymi uczonymi UJ został podstępnie aresztowany przez Niemców i do grudnia 1940 r. Był więziony w obozach koncentracyjnych, najpierw Sachsenhausen, a następnie Dachau¹⁰¹. Po zwolnieniu i powrocie do Krakowa wznowił aktywność naukową, i to na kilku polach. Przygotował kilkanaście rękopisów z zakresu slawistyki politycznej i historycznej m. In. „Czechosłowacja – zarys monograficzny” oraz „Polacy i Czesi – zarys stosunków”. Próbował realizować postulowaną przed wojną ideę powołania do życia ośrodka (instytutu) badań słowianoznawczych. W tym celu skupił wokół siebie grupę młodych adeptów nauki, swych dawnych studentów¹⁰². Pod kierunkiem Batowskiego powstały przygotowane przez nich rozprawy. Wreszcie wskrzesił, w ramach tajnego nauczania, zajęcia SNP UJ¹⁰³.

Powojenne postulaty wielodyscyplinarności slawistyki

Po zakończeniu wojny zaangażował się w „nowy ruch słowiański” stając się prominentnym działaczem kierującego nim Komitetu Słowiańskiego i redaktorem jego organu, miesięcznika „Życie Słowiańskie”¹⁰⁴. Z czasem pozycja Batowskiego była marginalizowana przez komunistów, a periodykowi zarzucono eksponowanie treści historycznych przy zaniedbywaniu ideowopolitycznych¹⁰⁵. Niemniej do końca lat czterdziestych to przede wszystkim na łamach „Życia Słowiańskiego” udało się ogłosić kilka ważnych artykułów poruszających naukowe aspekty słowianoznawstwa.

¹⁰¹ *Relacje pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego o ich losach osobistych i dziejach uczelni w czasie drugiej wojny światowej*, oprac. J. Michalewicz, Kraków 2005, s. 344.

¹⁰² Tamtéž, s. 345-346.

¹⁰³ Tamtéž, s. 346.

¹⁰⁴ L. S. Pręcikowski, „Polska w »nowym ruchu słowiańskim«. Z działalności Komitetu Słowiańskiego w Polsce w latach 1945-1947”, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica* 69, Łódź 2000, s. 173-190 <http://hdl.handle.net/11089/13530m> [navštíveno 29. 7. 2020]; M. Gruszczuk: „Działalność Komitetu Słowiańskiego w Polsce na tle ruchu nowosłowiańskiego po II wojnie światowej”, in: P. GasztoldSeń – Ł. Kamiński (ed.), *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2011. Referaty*, Warszawa 2012, s. 99–108 <http://www.polska1918-89.pl/pdf/dzialalnosc-komitetu-slowianskiego-w-polsce-na-tle-ruchu-nowo-slowiansk,4602.pdf> [navštíveno 29. 7. 2020].

¹⁰⁵ L. S. Pręcikowski, „Polska w »nowym ruchu słowiańskim«”, s. 189-190; M. Gruszczuk: *Działalność Komitetu Słowiańskiego*, s. 107–108.

W 1946 r. Propagował założenie z inicjatywy Komitetu, Instytutu Słowiańskiego w Polsce¹⁰⁶, wyrażając przekonanie, że kwestia ta jest już przesądzona¹⁰⁷. Podobnie jak dawniej w tym kontekście położył nacisk na badania współczesności odwołując się do francuskiego terminu *histoire contemporaine*. Oznaczało to postawienie akcentu na praktyczne aspekty kontaktów międzysłowiańskich, przeciwstawiając im aspekt humanistyczny reprezentowany głównie przez filologię¹⁰⁸.

W 1947 r. Informował, że plenum Komitetu Ogólnosłowiańskiego zaplanowało zwołanie międzynarodowego zjazdu słowianoznawczego, wychodzącego jednak poza ramy kongresów slawistów i niebędącego ich kontynuacją. Uczestnikami mieli być uczeni słowiańscy reprezentujący wszystkie dziedziny mogące naukowo zajmować się Słowianami. Tak rozumiany model oznaczał zerwanie z dotychczasową jednostronnością badań slawistycznych i ekskluzywnością filologów słowiańskich¹⁰⁹.

W obu publikacjach w sposób szczególny opowiedział się za przyznaniem pełnych praw naukowych historii najnowszej czy współczesnej Słowian z oburzeniem przywołując opinie gremiów naukowych sprowadzających takie badania do publicystyki¹¹⁰, co można odnieść do przykrych doświadczeń z Dąbrowskim.

W różnych tekstach podnosił także konieczność międzdziedzinowego dzielenia się wiedzą na temat Słowiańszczyzny. Był przekonany, że językoznawcom niezbędne jest korzystanie z osiągnięć reprezentantów innych dziedzin nauki¹¹¹, a tym z kolei konsultacje ze *słowianoznawcami, rozumianymi szerzej niż filolodzy-slawiści*¹¹². Ilustrując negatywne skutki ignorowania tej potrzeby wskazał na błędy dotyczące dziejów politycznych¹¹³ czy niedostatki w zakresie dziejów słowianoznawstwa. Ten ostatni przykład dał Batowskiemu sposobność wyrażenia przekonania, że słowianoznawstwo nie może być traktowane jako samodzielna dziedzina wiedzy, zaprezentowanie wszechstronnego obrazu Słowiańszczyzny przekracza możliwości pojedynczego badacza,

¹⁰⁶ L. S. Pręciowski, „Polska w »nowym ruchu słowiańskim«,” s. 185.

¹⁰⁷ Batowski, „W sprawie Instytutu Słowiańskiego w Polsce”, *Życie Nauki* 1946, s. 195, 196.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 197

¹⁰⁹ H. Batowski, „Przed kongresem słowianoznawczym”, *Życie Słowiańskie* 1947, nr 10, s. 342.

¹¹⁰ H. Batowski, „W sprawie Instytutu”, s. 197; H. Batowski, „Przed kongresem”, s. 342.

¹¹¹ H. Batowski, „Przed kongresem”, s. 343.

¹¹² HAB. [H. Batowski], „O współpracę poszczególnych gałęzi nauki ze słowianoznawstwem”, *Życie Słowiańskie* 1947, nr 4, s. 142-143.

¹¹³ Tamtéž, s. 142.

a realizacja takiego zadania musi być rezultatem wspólnego wysiłku przedstawicieli różnych dziedzin nauki¹¹⁴.

Nie wszystkie swoje postulaty ogłaszał drukiem. W 1948 r. Zabiegał o reorganizację Studium Słowiańskiego UJ jako jednostki międzywydziałowej, a z powodu łączenia celów teoretycznych z praktycznymi, podległą ministerstwu oświaty i współdziałającą z ministerstwem spraw zagranicznych. Redukcji liczby katedr językoznawczych, przy zachowaniu przedmiotów filologicznych, miało towarzyszyć wprowadzenie historii, historii sztuki, prawa, politologii, ekonomii, geografii, etnografii i archeologii¹¹⁵.

Powojenna aktywność naukowa na polu slawistyki

Słowianoznawcze kompetencje naukowe Batowskiego znalazły potwierdzenie na polu akademickim i to w obrębie różnych jednostek na dwóch uniwersytetach. Prowadzone wykłady, przeważnie adresowane do studentów filologii, dotyczyły historii narodów słowiańskich¹¹⁶. W latach 1951-1961 pracował na Uniwersytecie Warszawskim na Wydziale Historycznym, a następnie na Wydziale Filologicznym przy Katedrze Filologii Słowiańskiej. Zatrudnienie na UJ trwające od zakończenia wojny do przejścia na emeryturę w 1977 r., oprócz kierunkowych zajęć z historii najnowszej¹¹⁷ czasowo obejmowało także Katedrę Filologii Słowiańskiej. Godna uwagi jest bohemistyka, gdzie w latach pięćdziesiątych nie tylko wykładał historię Czech, ale także wspólnie z lektorką Dobrosławą Bergową opublikował *Kieszonkowy słownik czesko-polski i polsko-czeski*. W tym kontekście warto również wymienić już samodzielne opracowanie *Podręcznika języka czeskiego* z 1950 r.¹¹⁸ I *Kieszonkowego*

¹¹⁴ H. Batowski, „W sprawie zakresu pojęcia „»słowianoznawstwa«”, *Życie Nauki* 1949, nr 40-42, s. 442-445; H. Batowski, [rec.:] Lehr-Splawiński T., *Zarys dziejów słowianoznawstwa polskiego*, Kraków 1948, „*Życie Słowiańskie*” 1949, nr 9, s. 544-546.

¹¹⁵ S. Grudzień, „Interdyscyplinarność”, s. 170.

¹¹⁶ *Spis wykładów na rok akademicki 1953/54*, Kraków 1953, s. 65, 78; *Spis wykładów na rok akademicki 1954/55*, Kraków 1955, s. 68, 77; *Spis wykładów na rok akademicki 1957/58*, Kraków 1957, s. 53, 123; *Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów w roku akademickim 1958-1959*, Warszawa 1958, s. 87; *Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów w roku akademickim 1959-1960*, Warszawa 1959, s. 95; *Skład Uniwersytetu i Spis Wykładów w roku akademickim 1960/1961*, Warszawa 1960, s. 120.

¹¹⁷ S. Grudzień, „Prof. Henryk Batowski – działalność i twórczość”, s. 22.

¹¹⁸ T. Z. Orłoś, „Pięćdziesięciolecie slawistyki krakowskiej jako samodzielnego kierunku studiów. Bohemistyka językoznawcza”, *Bohemistyka* 2002, nr 1, s. 68.

słownika słowacko-polskiego i polsko-słowackiego z 1959 r. Doceniana jest pionierska rola dwóch ostatnich wydawnictw¹¹⁹.

Dostrzega się także inspirujące ze względów metodologicznych, innowacyjne spojrzenie Batowskiego na literaturoznawczy dorobek slawistyczny¹²⁰. Do wystawienia tak pozytywnej oceny w zakresie literatur zachodniosłowiańskich przyczyniły się nowe, liczne prace o Adamie Mickiewiczu, a także *Wybór pism* Jana Kollara. W obu przypadkach Batowski rozwijał przedwojenne zainteresowania, nie ukrywając inspiracji czerpanych z dorobku swego praskiego profesora, Mariana Szyjkowskiego. Opublikowane w 1954 r. Opracowanie twórczości Kollara zawierało dokonany przez Batowskiego przekład rozprawy *O literackiej wzajemności*¹²¹, pierwszy w języku polskim¹²².

W ramach Biblioteki Narodowej, tej samej prestiżowej serii co dzieła Kollara, ukazały się *Wybory pism* Petara Petrovicia Njegoša z 1958 r. I Christo Botewa z 1960 r. Znacznie wyższa ranga artystyczna wystawiana współcześnie twórczości Czarnogórcza niż Bułgara harmonizuje z docenieniem udoskonalonego tłumaczenia *Górskiego wieńca* i wzorowej jakości opracowania¹²³. Z kolei mickiewiczowskie publikacje Batowskiego uważane są za istotny przyczynek zwłaszcza do polsko-bułgarskich stosunków literackich¹²⁴. Południowosłowiańskie badania literackie Batowskiego w sposób szczególnie odzwierciedlają doniosłość historii politycznej¹²⁵.

Dobór tematów i sposób ujęcia przez Batowskiego zagadnień literackich korespondował z jego wystąpieniami na IV Międzynarodowym Kongresie Slawistów zorganizowanym w Moskwie w 1958 r. Odnotował uzyskanie poparcia filologów dla powołania w przyszłości podsekcji dla badań historii narodów słowiańskich¹²⁶ i *włączenia takich studiów w merytorycznie uzasadnionym zakresie do prac Międzynarodowej Komisji Historii Słowianoznawstwa*¹²⁷. Referat *Historia polityczna jako tło początków*

¹¹⁹ J. Zarek, „Henryk Batowski”, s. 67-68.

¹²⁰ Tamtéž, s. 68-69.

¹²¹ Tamtéž, s. 65-66.

¹²² J. Kollar, *Wybór pism*, oprac. H. Batowski, Wrocław 1954, s.3.

¹²³ J. Kornhauser, „Henryk Batowski jako badacz literatur południowosłowiańskich”, s. 75-76.

¹²⁴ Tamtéž, s. 73.

¹²⁵ Tamtéž, s. 76-77.

¹²⁶ H. Batowski, „IV Międzynarodowy Kongres Slawistyczny w Moskwie”, *Kwartalnik Historyczny* 1959, nr 1, s. 309.

¹²⁷ H. Batowski, „IV Międzynarodowy Kongres”, s. 309; H. Batowski, „Międzynarodowa Komisja Historii Słowianoznawstwa (Filologii Słowiańskiej)”, *Slavia Occidentalis* 1961, s. 279.

*filologii słowiańskiej*¹²⁸ odzwierciedlał przeświadczenie Batowskiego, że znajomość dziejów politycznych jest konieczna do ukazania pełnego obrazu niektórych zagadnień słowianoznawczych¹²⁹.

W 1957 r. Batowski przygotował grunt dla opisywanych badań, inicjując powstanie i zostając przewodniczącym Komisji Historii Słowianoznawstwa w ramach Komitetu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk (PAN)¹³⁰. W 1960 na forum komisji wyjaśnił, że przez słowianoznawstwo rozumie „[...] badanie Słowiańszczyzny jako całości oraz stosunków między narodami słowiańskimi, jak i między Słowianami a innymi narodami [...]”. Z kolei za zadanie komisji uznał badanie historii polskiego zainteresowania Słowiańszczyzną, stosunków międzysłowiańskich i problemu słowiańskiego, a także nastawienia narodu polskiego do tej kwestii. Stosunki bilateralne uznał jedynie za zagadnienie uzupełniające¹³¹. Warto podkreślić, że jako historyk stanął na czele gremium zdominowanego przez literaturoznawców i językoznawców¹³². Z czasem do współpracy dołączyli przedstawiciele kolejnych dyscyplin¹³³.

Batowski brał udział w dwóch kolejnych Międzynarodowych Kongresach Sławistów. W 1963 r. Sofii wystąpił z referatem *Rewolucyjna współpraca Słowian Zachodnich i Południowych w okresie powstania styczniowego*, a w 1968 r. W Pradze zaprezentował temat *Neoslawizm a stosunki polsko-rosyjskie i polsko-czeskie (1908-1914)*. W obu przypadkach reprezentacja polskich nauk historycznych była znacząca i, inaczej niż podczas obrad w Moskwie, Batowski nie był już ich jedynym przedstawicielem¹³⁴.

Dokonując w 1972 r. Przeglądu powojennych badań nad historią narodów słowiańskich XIX i XX wieku podtrzymał swoje kluczowe spostrzeżenia z minionego ćwierćwiecza¹³⁵. Nowością było podkreślenie wagi geografii historycznej, do której rozwoju

¹²⁸ H. Batowski, „Historia polityczna jako tło początków filologii słowiańskiej”, in: *Z polskich studiów slawistycznych. Prace historycznoliterackie na IV Międzynarodowy Kongres Sławistów w Moskwie 1958*, Warszawa 1958, s. 89-100.

¹²⁹ H. Batowski, „IV Międzynarodowy Kongres”, s. 307; H. Batowski, „Międzynarodowa Komisja Historii Słowianoznawstwa”, *Kwartalnik Historyczny* 1961, nr 1, s. 277-278.

¹³⁰ H. Batowski, „Międzynarodowa Komisja Historii Słowianoznawstwa (Filologii Słowiańskiej)”, *Slavia Occidentalis* 1961, s. 279; H. Batowski, „Międzynarodowa Komisja Historii Słowianoznawstwa”, *Kwartalnik Historyczny* 1961, nr 1, s. 277-278.

¹³¹ H. Batowski, „Międzynarodowa Komisja Historii Słowianoznawstwa (Filologii Słowiańskiej)”, *Slavia Occidentalis* 1961, s. 280.

¹³² Tamtéż, s. 281.

¹³³ H. Batowski, „Badania nad historią narodów słowiańskich XIX i XX w. w okresie od r. 1945”, *Pamiętnik Słowiański* 1972, s. 303.

¹³⁴ J. Rusek, „Udział Henryka Batowskiego”, s. 80.

¹³⁵ H. Batowski, „Badania nad historią”, s. 297-304, 314.

przyczynił się opracowując mapę ścienną *Kraje Słowiańskie w XIX i XX wieku* i współtworząc przygotowywany wówczas *Atlas historyczny świata*¹³⁶. Odnotował, że najwięcej publikacji polscy historycy poświęcili Słowianom Wschodnim¹³⁷, a najmniej Południowym¹³⁸. Odnosząc się do prac dotyczących Czechosłowacji, wymienił dzieła swoje i swoich współpracowników lub uczniów czyli Mariana Zgórnika, Aliny Szklarskiej-Lohmannowej oraz Michała Pułaskiego¹³⁹. Dokonując podsumowania uznał, że wprawdzie na polu słowianoznawstwa historiografia polska ustępuje stopniem dorobku uczonego czeskim i sowieckim, niemniej w porównaniu z okresem przedwojennym nastąpił znaczący progres. Dla dalszej poprawy opisanego bilansu postulował stworzenie zakładów historii powszechnej zajmujących się Słowianami Zachodnimi i Południowymi¹⁴⁰.

Omówiony artykuł przeglądowy powstał, gdy Batowski rozstawał się już w swych badaniach ze słowianoznawstwem historycznym, a tym bardziej ze slawistyką sensu stricto, czego pożegnalnym akcentem było wznowienie obu, wcześniej wspomnianych słowników językowych¹⁴¹. Z kolei w 1980 r. Po raz ostatni nawiązał do bogatego dorobku literaturoznawczego. Ukazał się wówczas zbiór tłumaczeń artykułów poświęconych wieszczowi, które przed laty zostały opublikowane w różnych językach słowiańskich¹⁴². Nie przeszkodziło to w systematycznym uwzględnianiu twórczości Batowskiego w przeglądach slawistycznych badań historycznoliterackich¹⁴³. Na rok przed śmiercią, wspomnieniem o pierwszym zjeździe slawistów, odniósł się do początków swej słowianoznawczej biografii. Okazję stworzył zorganizowany wówczas w Krakowie XII Międzynarodowy Kongres Slawistów¹⁴⁴.

¹³⁶ Tamtéž, s.304.

¹³⁷ Tamtéž, s.307-312.

¹³⁸ Tamtéž, s.314.

¹³⁹ Tamtéž, s.313.

¹⁴⁰ Tamtéž, s.315.

¹⁴¹ H. Batowski, *Kieszonkowy słownik słowacko-polski i polsko słowacki*, cz. 1-2, Warszawa 1972; D. Bergová – H. Batowski, *Kieszonkowy słownik czesko-polski i polsko-czeski*, Warszawa 1973.

¹⁴² H. Batowski, *Ze słowiańskich mickiewiczianów. Przyczynki historyczne o stosunku Adama Mickiewicza do narodów słowiańskich*, Warszawa 1980.

¹⁴³ M. Jakóbiec, „Ćwierć wieku slawistyki historyczno-literackiej w Polsce Ludowej”, *Pamiętnik Słowiański* 1972, s. 341; M. Bobrownicka, „25 lat literaturoznawstwa zachodnio- i południowosłowiańskiego w Polsce Ludowej”, *Slavia Occidentalis* 1972, s. 26; M. Bobrownicka, „Polska slawistyka literaturoznawcza lat siedemdziesiątych (1970-1980)”, *Slavia Occidentalis* 1983, s. 6. M. Bobrownicka, „Z perspektywy półwiecza. Polska slawistyka literaturoznawcza lat 1945-1995”, *Pamiętnik Słowiański* 1995/1996, s. 6-7

¹⁴⁴ H. Batowski, „Wspomnienie o pierwszym”, s. 7-15.

Ciężar badań naukowych Batowskiego zdecydowanie przesunął się ku dziejom dyplomacji. Jednak i na tym polu można odnotować stałą obecność bilateralnych lub multilateralnych stosunków międzysłowiańskich, najwyraźniej widocznych w pracach poświęconych polityce zagranicznej Polski i Czechosłowacji¹⁴⁵. Ich ważnym uzupełnieniem były wieloletnie bogate kontakty naukowe, osobiste i instytucjonalne, po 1989 r. Realizowane w ramach Polskiej Akademii Umiejętności¹⁴⁶.

Wśród polskich uczonych XX wieku Henryk Batowski wyróżniał się stopniem rozpiętości swych zainteresowań słowiańskich. Obejmowały one przede wszystkim historię i filologię, a twórczości reprezentującej uprawiane dyscypliny towarzyszyła naukowa refleksja nad obliczem slawistyki, której motywem przewodnim była wielodyscyplinarność. Dopelnieniem dokonań badawczych była bogata publicystyka.

Summary

The article presents Henryk Batowski's (1907-1999) scientific biography in the field of Slavonic studies. He completed his studies at Jan Kazimierz University and Charles University with a doctorate in Czech linguistics. Then he was doing research in literary studies and conducted language courses in Slavonic languages. Finally, Batowski habilitated in history. He wrote many publications about history of Slavs and lectured about them at the University of Warsaw and at Jagiellonian University. He emphasised the role of political history in Slavonic studies. Throughout his career, he insisted that Slavonic studies must be multidisciplinary, and this multidisciplinaryity should include its use for practical purposes.

Correspondence:

Dr. Sebastian Grudzień

Biblioteka Jagiellońska Uniwersytetu Jagiellońskiego
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków

Email: sebastian.grudzien@uj.edu.pl

¹⁴⁵ Do najnowszych należy artykuł: H. Batowski, „Stosunki polsko-czeskie i polsko-słowackie, polsko-czechosłowackie i polsko-czesko-słowackie 1919-1939”, in: *Stosunki polsko-czesko-słowackie w latach 1918-1945*, red. E. Orłof, Rzeszów 1992, s. 9-17.

¹⁴⁶ S. Grudzień, „U krugu hrvatskih”; S. Grudzień, „Historycy Republiki Czeskiej a Polska Akademia Umiejętności (1989-2014)”, in: *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*, Praha 2016, s. 113-118; S. Grudzień, „Jaroslav Valenta a historycy polscy w zbiorach Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie”, *Historia Slavorum Occidentis*, 2015, nr 1 (8), s. 236-248.